

ASISTENT UČITEĽA A OSVETOVÝ PROGRAM AKO PODPORA A POMOC V INKLUZÍVNOM VZDELÁVANÍ

Zhodnotenie nosných aktivít Inkluzívneho modelu vzdelávania v materských školách

PaedDr. Eva Sobinkovičová

Príspevok začínam mojim osobným príbehom a osobnou skúsenosťou. Pred niekoľkými rokmi som si dopĺňala svoje vzdelanie štúdiom špeciálnej pedagogiky. Vtedy som sa po prvýkrát stretla s pojmami inkluzívna pedagogika a inkluzívne vzdelávanie. O tejto problematike prednášal pán doc. Horňák. Pamätám si, že som sedela v prvom rade rovno pod nosom prednášajúceho, veľmi odvážne som zdvihla ruku a pánovi docentovi som veľmi rázne vysvetľovala, že inkluzívne vzdelávanie je v našich podmienkach utópia. Za svojim tvrdením som si pevne stála aj napriek tomu, že v tom čase sa v mojej triede v materskej škole už dlhé roky úspešne integrovali deti s mentálnym postihnutím no bez akejkoľvek vonkajšej či vnútornej podpory a pomoci. Prešlo niekoľko rokov, dostala som príležitosť pracovať v tomto projekte, obzory sa rozšírili, skúseností pribudlo a ja môžem na tomto mieste tvrdiť: „Pán doc. Horňák, opravujem svoju odpoveď. Inkluzívne vzdelávanie nie je utópiou. Inkluzívne vzdelávanie môže dostať aj v našich podmienkach svoju šancu a stať sa realitou.“

Príkladom inkluzívneho vzdelávania v praxi materských škôl je projekt MRK 2 a vytvorený inkluzívny model vzdelávania (ďalej IMV). Tento model ponúkol materským školám pre výchovu a vzdelávanie všetkých detí, no prioritne detí z marginalizovaných rómskych komunít (ďalej MRK) také nástroje, ktoré priamo ovplyvňujú personálne, profesijné, materiálno-technické a metodické zabezpečenie materských škôl. Svoju pozornosť upriamim na dva veľmi dôležité nástroje IMV:

1. pedagogický asistent, resp. asistent učiteľa v materskej škole,
2. osvetový program zameraný prioritne na rodičov a deti, ktorí materskú školu v tom čase nenavštevovali.

Určite najviac v priebehu projektu rezonovala **profesia asistenta učiteľa v materskej škole** tak zo strany zriaďovateľov, škôl ale aj detí a rodičov. Nová osoba, nová tvár, pre deti

a rodičov nová teta či ujo... nakoľko naše materské školy nedisponovali dostatočnou mierou skúseností s touto profesiou. Až 86 materských škôl zo 110 uvádzali, že asistent učiteľa v rámci NP je ich prvou skúsenosťou s touto profesiou aj napriek tomu, že školský zákon umožňuje asistentovi pôsobiť v materských školách, no len v kontexte možnosti a nie usmernenia či nariadenia. Ako dôvod absencie asistenta do začatia projektu materské školy uvádzali najmä finančné dôvody. Nemá ho totiž kto zaplatiť.

Projekt MRK 2 zabezpečil refundáciou miezd pracovné miesto v školskom roku 2013/2014 110 asistentom učiteľa, v školskom roku 2014/2015 161 asistentom učiteľa a do novembra 2015 159 asistentom učiteľa. Po ukončení projektu podľa tvrdenia vedúcich zamestnancov materských škôl zotrvá na svojich terajších pozíciách 35 asistentov učiteľa. S ostatnými bude rozviazaný pracovný pomer. Dôvod nie je nespokojnosť s ich dosahovanými pracovnými výkonmi, či ich nadbytočnosť, ale finančné dôvody. Nemá ich kto zaplatiť.

Materské školy pritom veľmi jasne definujú opodstatnenie asistentov učiteľa pri výchove a vzdelávaní detí z MRK v materských školách minimálne v 4 oblastiach:

- **individuálny prístup k deťom z MRK**, ktorý v kontexte inkluzívneho vzdelávania treba doplniť aj o individualizovaný, resp. diferencovaný prístup,
- **spolupráca s rodičmi a komunitou**, v nej sa asistent učiteľa v škole stáva zástupcom komunity a v komunite zástupcom školy. Stáva sa dôležitým mostom v interakčnom trojuholníku škola – rodina – komunita.
- **výchovno-vzdelávacie činnosti vo všeobecnosti**, v ktorom asistent učiteľa vystupuje ako pravá ruka učiteľa, spolu s ním vytvára podnetné prostredie pre výchovu a vzdelávanie detí,
- **odstraňovanie jazykovej bariéry detí a rodičov z MRK**, kedy zabezpečuje bilingvizmus v škole i v spolupráci s rodinou detí z MRK.

Profesia asistenta učiteľa má aj priamy dopad na rozvoj osobností detí z MRK a na jeho výchovno-vzdelávacie výsledky. Vďaka pôsobeniu asistenta na rodiča dieťaťa z MRK, vďaka jeho láskavému a chápacímu individuálnemu prístupu i vďaka zlepšeniu sociálnej klímy v triede sa zlepšuje dochádzka dieťaťa z MRK do materskej školy. Dieťa z MRK má tak možnosť denne „nasávať ako špongia“ nové informácie, získavať nové vedomosti, zručnosti, návyky,

dieťa z MRK sa cielene pripravuje na vstup do ZŠ, jeho používanie vyučovacieho jazyka sa zautomatizuje, dokonca ho používa s porozumením, dieťa z MRK zažíva úspech a jeho motivácia k učeniu sa zvyšuje, dieťa z MRK je vo svojej „školičke“ akceptované dospelými aj ostatnými deťmi, jeho postoj k škole ako k inštitúcii sa pozitívne zmenil, dieťa z MRK nadobudlo potrebné sociálno-komunikačné zručnosti... a tak by sme mohli pokračovať ďalej. Samozrejme, že k tejto teórii nepristupujeme naivne a uvedomujeme si potrebu dlhodobého pôsobenia aj ostatných činiteľov.

Aký by teda mal byť asistent učiteľa v materskej škole, aby jeho pôsobenie na rozvoj dieťaťa z MRK bol najefektívnejší. Túto otázku sme položili riaditeľkám materských škôl a tie skonštatovali, že by mal mať pedagogické vzdelanie (tu sa utvára priestor pre školské politiky rozšíriť možnosti štúdia pre túto profesiu), mal by ovládať zručnosť komunikovať s rómskymi rodičmi a poznať miestnu rómsku komunitu. Tu sa potvrdzuje dôležitosť výberu asistenta učiteľa podľa miestnych podmienok, nakoľko skoro 70 % asistentov učiteľa pochádzalo z obce, kde sa nachádza materská škola alebo z rómskeho osídlenia v obci, kde sa nachádza materská škola, tzn. že dobre poznali miestnu komunitu a komunita jeho a tento fakt mal výrazný vplyv pri jeho pôsobení najmä na rodičov. Z celkového počtu asistentov učiteľa ovládalo rómsky jazyk 82 asistentov a táto potreba opäť vychádza z miestnych a školských potrieb, pričom 735 detí z MRK pri nástupe do materskej školy v školskom roku 2014/2015 nekomunikovali vo vyučovacom jazyku.

Počas implementácie IMV sme zaznamenali zvýšený záujem rodičov o výchovu a vzdelávanie detí v materských školách, pričom niekoľko materských škôl deťom vytvorilo k tomu priestor a v priebehu dvoch rokov sa počet detí v zapojených materských školách zvýšil o spolu 190 detí. Viaceré materské školy poňali zákaz akejkoľvek segregácie veľmi dôsledne a v priebehu dvoch rokov sa počet etnicky heterogénnych tried (zmiešaných) navýšil o 20 tried, pričom počet „čisto bielych“ tried klesol o 13 tried. Do úvahy však musíme brať aj to, že do projektu boli zapojené aj čisto rómske materské školy, ktoré vznikli ako dôsledok rezidenčnej segregácie, tzn. že materské školy sa nachádzajú v blízkosti lokalít, v ktorých žije prevažne obyvateľstvo rómskeho pôvodu. Ešte jeden údaj o deťoch, ktorý predpokladám nikoho neprekvapí. Aj nám sa potvrdil fakt, že materské školy navštevujú prevažne deti z MRK vo veku 5 - 6 rokov (skoro 70%). Dôvody sú rôzne. Aj keď na predprimárne

vzdelávanie má právo každé dieťa, nie každé pre ňu má aj ideálne podmienky. Na jednej strane treba šíriť osvetu o dôležitosti predprimárneho vzdelávania, na strane druhej je potrebné zaručiť dostatok miesta s adekvátnymi finančnými podmienkami pre chudobné rodiny.

A tu sa zastavím pri spomínanej osвете. V rámci NP MRK 2 bol vytvorený a následne **implementovaný osvetový program** zameraný na rodičov a deti z MRK, na zamestnancov štátnej správy a samosprávy. Jeho cieľom bolo zvýšiť povedomie rómskej komunity o potrebe predprimárneho vzdelávania ich detí, priblížiť im školské prostredie, ozrejmiť im organizáciu materskej školy a zbúrať bariéry medzi komunitou, resp. rodinou a materskou školou. Osvetový program lektori realizovali prevažne v prostredí materských škôl aj za účasti rodičov a detí, ktoré už materskú školu navštevujú. Nechceli sme, aby sa osvetový program niesol v duchu prednášok a všetkých zúčastnených viac nudil, ako bol prínosom. Preto im lektori v spolupráci s materskou školou pripravovali zaujímavý program vrátane pre deti, spoluúčastnili sa besiedok, osláv apod. a bol tak vytvorený kreatívny priestor aj na rozhovory, výmenu názorov a skúseností. Podľa evalvačných zistení sa postoje vo vzťahu k ambíciám detí prostredníctvom osvetového programu zmenili. Rodičia chápu, že pre budúcnosť ich detí je vzdelanie najdôležitejšie. Rodičia veria úlohe materskej školy a pochopili jej opodstatnenosť.

V rámci evalvácie v priebehu realizácie osvetového programu sme identifikovali niekoľko problémových oblastí:

- **potreba zamerania sa na MRK**; pretože u týchto rodín je problém aj s najzákladnejšími finančnými nákladmi a deti z tohto prostredia nemajú často doma ani základné podmienky. Tieto rodiny potrebujú viac asistencie, ako je pomoc pri administrácii, manažment dopravy detí do materskej školy a iné špeciálne opatrenia spojené s hygienou, oblečením, stravou a pod.
- **perspektíva na trhu práce**; niektorí rodičia vyjadrili skeptický názor, či si ich deti po dosiahnutí vzdelania nájdu prácu, pretože sami sú už dlhodobo nezamestnaní. Títo rodičia málo chápu, ako dochádzka do materskej školy môže ovplyvniť dieťa v budúcom vzdelávaní a o budúcnosti svojich detí majú skromné predstavy.

- **finančný aspekt**; už aj minimálne finančné náklady spojené s dochádzkou do materskej školy sú pre rodičov problematické. Z toho dôvodu dávajú deti do materskej školy len posledný rok. Už len zakúpenie vhodného oblečenia a obuvi pre mladšie deti predstavuje pre nich čiastku, ktorá ich odrádza od zápisu dieťaťa v skoršom veku. Otázka financií bola silným motívom aj pri rozhovoroch o budúcnosti ich detí. Vyjadrili obavy, že dosiahnutie akéhokoľvek vzdelania môže byť nad ich finančné možnosti.
- **diskriminácia a segregácia**; rodičia sa často boja, ako ich dieťa bude v materskej škole prijaté a vnímané, ako budú na neho reagovať iné deti, učiteľky a rodičia. Obávajú sa výsmechu a šikany.
- **exklúzia a motivácia**; rodičia z vylúčeného prostredia majú obmedzený prehľad o ostatnom svete a možnostiach na trhu práce. Širšie prostredie vnímajú ako nepriateľské, preto sa boja aj o svoje deti. Ich budúcnosť vidia v osade alebo v komunite a hľadajú pre ne čo najjednoduchšiu cestu, napr. vzdelávanie v špeciálnej škole, lebo je najbližšie. Ďalej sme zaznamenali inklinácie k modelu tradičného sociálneho správania: chlapci po ukončení povinnej školskej dochádzky sa majú zamestnať a dievčatá sa majú vydať a rodiť deti. Dlhodobá nezamestnanosť demotivuje rodičov aj ich deti. Všeobecne platí, čím integrovanejší sú rodičia, tým viac motivujú svoje deti k učeniu sa čo najskôr, dokonca majú predstavy o vysokoškolskom vzdelaní svojich detí.
- **prostredie materských škôl**; rodičia nevnímajú prostredie materských škôl nepriateľsky. Veľa bariér nezapísať dieťa do materskej školy je skôr emocionálneho charakteru, napr. silná väzba matka – dieťa, plač pri prvom kontakte s materskou školou apod. Materskú školu vnímajú pozitívne aj z dôvodu „naučenia sa slovenskému jazyku.“ Veľmi pozitívne vnímali asistenta učiteľa, ako jedného z nich. Vtedy sú ochotnejší dieťa zapísať do materskej školy.

Národný projekt MRK 2 ponúkol materským školám ďalšie nástroje inkluzívneho modelu vzdelávania:

- materským školám bol ponúknutý **Model tvorby inkluzívne zameraného ŠkVP a konzultácie k jeho tvorbe**,
- bola vytvorená metodická pomoc vo forme tvorby **učebných zdrojov ku kontinuálnemu vzdelávaniu** i vo forme tvorby **učebných zdrojov pedagogickými zamestnancami**, ktoré vychádzali z ich praktických skúseností pri práci s deťmi z MRK i všeobecne,

- hradil sa doprovod a prepravné deťom, ktoré žijú vo vzdialených lokalitách od materských škôl,
  - každej MŠ bola dodaná materiálo-technická podpora, ktorá prispela k celkovej modernizácii výchovno-vzdelávacieho procesu v materských školách, zvýšila záujem detí o vzdelávanie a zatriktívňuje ho,
  - realizovali sa výmenné stáže, ktorých cieľom bola výmena poznatkov a skúseností z implementácie IMV, spoznanie nového prostredia a získanie skúseností s výchovou a vzdelávaním detí z MRK aj v iných lokalitách,
  - realizovali sa výlety, exkurzie s edukačným a výchovným zameraním, ktorých sa zúčastňovali rodičia a deti tak z majority i z minority spoločne,
- Ich priebeh a zhodnotenie sú zhrnuté v oboch evalvačných správach.

Národný projekt MRK 2 pomaly končí. Končí s poznaním, že ani najlepšie nastavený nástroj inkluzívneho vzdelávania neprinesie požadované výsledky bez účasti a zánietenia ľudských zdrojov na rôznych úrovniach. Končí s víziou pokračovania pozitívneho, odstránenia negatívneho, napravenia poškodeného a doplnenia chýbajúceho.

Všetky údaje v príspevku pochádzajú z dokumentov *Evalvačná správa z implementácie inkluzívneho modelu vzdelávania v materských školách I. Priebežná evalvačná správa* (2014), dostupné na <http://www.npmrk2.sk/sites/default/files/Evalvacna-sprava.pdf> a *Evalvačná správa z implementácie inkluzívneho modelu vzdelávania v materských školách II. Záverečná evalvačná správa* (2015), dostupné na <http://www.npmrk2.sk/sites/default/files/Evalvacna-sprava-2.pdf>.

Kontaktné údaje

PaedDr. Eva Sobinkovičová

odborný garant projektových aktivít NP MRK 2

Metodicko-pedagogické centrum/NP MRK 2

Kúpeľná 3, Prešov

eva.sobinkovicova@mpc-edu.sk